

Ioan Rusu, *Scrieri*. Ediție de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Târgu-Lăpuș, „Galaxia Gutenberg”, 2010, 222 p.

Ediția din anul trecut, alcătuită dintr-o parte a textelor celor mai reprezentative după opera scrisă a lui Ioan Rusu (1811-1843), profesorul care a susținut la *Lyceum Episcopale Balasfălvense* cursuri de cronologie, geografie și istoria universală, cunoscut mai ales pentru captivantul manual, *Icoana pământului sau Carte de Geografie*, I-III, Blaj, 1842-1843, ridică – aproape de la sine – o serie de probleme, în care s-a implicat generația liberală (romantică) de intelectuali (profesori, elevi ș.a.), activă în epocă – Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, George Barițiu, Iosif Many, Ioan Rusu, Nicolae Marcu ș.a. –, cărturari influențați de filosofia lui Immanuel Kant și Wilhelm T. Krug, mai ales în *Vormărz*, generație care a pregătit – teoretic și practic – Revoluția din Transilvania de la 1848-1849¹. Răsfoind ediția de acum, care se deschide prin textul P.S. Virgil Bercea, Episcop Greco-Catolic de Oradea, intitulat *Ioan Rusu – un cărturar înzestrat cu harul lui Dumnezeu* (p. 5-7), ne gândim la ansamblul problematicii cu care s-a confruntat generația liberală romantică de cărturari ardeleni², formată în bună măsură din profesori de la școlile Blajului: trecerea de la atitudini reformiste, iluministe și elitare, specifice generației lui *Supplex Libellus Valachorum* și a Școlii Ardelene, la atitudini democratice și revoluționare; dinamizarea elitei românești din Transilvania, în care profesorii Blajului ocupau un loc central, fără să ometem participarea mai accentuată a intelectualității rurale la mișcarea revendicativă românească din *Vormărz*, într-o epocă în care ideea comunicării și legăturii cu poporul se evidențiază; orientarea intelectualilor spre o problemă politică și socială cu care se confruntau românii ardeleni în anii pregătitori Revoluției de la 1848-1849 etc.

O atare problematică ar trebui avută în vedere, atunci când parcurgem studiul lui Ioan Chindriș și al Niculinei Iacob, poetic intitulat *Scriitorul cu aripile frânte* (p. 9-27), care abordează – preferențial – valențele literare ale textelor scrise de Ioan Rusu ori cele care-i sunt atribuite, demersul neincluzând și o bibliografie mai actuală, publicată în ultimele decenii asupra vieții, activității și operei dascălului blăjean. În schimb, nu putem omite structura tripartită a ediției, judicios alcătuită din *Poezii* (p. 29-47), *Articole și traduceri* (p. 49-136) și *Correspondență* (p. 137-212), editorii înzestrând volumul și cu un binevenit *Glosar* (p. 213-220), care ajută lectorul de astăzi la parcurgerea textelor restituite acum, mai rapidă și cu beneficiu intelectual, spre folosul celor interesați, mai ales al literaților și istoricilor.

Consultarea atentă a ediției de față are ca punct de interes, la îndemâna termenilor din propusul *Glosar* și din punctul nostru de vedere, având în vedere preocupările noastre constante de istoria învățământului și a culturii în veacul

¹ Vezi Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971; Iacob Mârza, *École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)*. Traduction Rodica Chira et Doina Pușcău, Cluj-Napoca, Centre d'Études Transylvaines, 2005; Idem, „Dynamisme politique dans la Transylvanie des Lumières: le cas des professeurs de Blaj”, în *Apulum*, XXXVI (1999), p. 329-338; Idem, „Tradition und Erneuerung im Siebenbürgischen Schulwesen im Zeitalter der Aufklärung: die Schulen aus Blasendorf”, în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, VIII (2006), 8, p. 427-437.

² Mârza, *École et nation*, p. 125-128.

Luminilor și în *Vormărz*, secvența *Articole și traduceri* (p. 49-136). Aici sunt editate ori reeditate opt texte, începând cu *Insula S[finței] Elene și mormântul lui Napoleon, Ceva despre ortografia latino-românească, Moartea Virginiei*, continuând cu *Boala vinarsului și soțietățile de conținere, Însemnări asupra călătoriei p[ărintelui] A. Gegő în Moldova*, respectiv *Limba română în a șasa sută*, și încheind cu *Ceva despre Hronicul romano-moldo-vlahilor și Pentru Schematismul clerului din Episcopatul Făgărașului și încă ceva*. Parcurse cu creionul în mână, astfel de texte sugerează, prin forma de redactare și mai ales prin conținut, larga paletă a preocupărilor lui Ioan Rusu asupra unor probleme de istorie și filologie, care stăteau în atenția generației liberale (romantice) de intelectuali români ardeleni și nu numai (profesori, preoți, juriști, medici, funcționari, elevi ș.a.).

Interesul relativ ridicat față de cultura și istoria modernă a Franței, sugerată în cazul de față printr-o imaginară călătorie pe Insula Sf. Elena, unde se afla mormântul lui Napoleon Bonaparte³; dezbateri asupra ortografiei latino-românești, într-o perioadă în care limba română era un element definitoriu pentru profilul națiunii, în spiritul herderian, întâlnit și în vocabularul istoric al polihistorului Vasile Popp, actualitatea textului fiind indiscutabilă, dacă avem în vedere și proiectul de lege din 1842, prin care cercurile oficiale ale Principatului transilvănean urmăreau transformarea limbii maghiare în limbă a administrației, justiției, armatei, legislației, Bisericii și învățământului; efortul unei părți a intelectualității de a lupta contra manifestărilor alcoolismului în rândul unor categorii sociale, în prelungirea preocupărilor pentru literatura economică și socială din veacul Luminilor europene, sugerat de ecuația conceptuală a textului, în care Ioan Rusu discută despre „boala vinarsului” și consecințele sale în societate; interesul constant al profesorului din Blaj față de izvoare narative asupra românilor de pretutindeni, în cazul de față de moldoveni, după cum reiese din insistențele asupra notelor de călătorie ale preotului franciscan Alecsie Gegő asupra Moldovei, alcătuite în deceniul 4 al secolului al XIX-lea, focalizate pe chestiuni de istorie, lingvistică, geografie, demografie, etnografie, viață politică etc.; pasiunea constantă a lui I. Rusu, fără să lipsească anumite conotații culturale și politice, asupra limbii vorbite de conaționalii săi, dacă ținem seama și de subtextul discursului diseminat în *Limba românească în a șasa sută*; rostul cultural și politic îndeplinit de anumite scrieri ale lui Dimitrie Cantemir⁴, în speță nota de lectură despre ediția de la Iași, 1835-1836, apărută prin îngrijirea lui Gheorghe Săulescu și sub patronajul Mitropolitului Veniamin Costache, a lucrării *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, vis-à-vis de romanitatea poporului român, latinitatea limbii vorbite de acesta, continuitatea lui în teritoriul fostei provincii *Dacia Felix* după retragerea aureliană, idei cardinale la care vor apela generațiile Școlii Ardelene și frunțașii lui *Supplex Libellus Valachorum* (1791), în lupta pentru revendicări politice și naționale pe seama românilor ardeleni inițiată de curajosul vlădică Inochentie Micu-Klein (1700-1768); „bătaia ideilor” din articolul redactat, după ce a răsfoit *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis [...]*, Blaj, 1842, autorul dovedindu-se profund preocupat de problemele

³ Idem, „Interesul profesorului blăjean Ioan Rusu (1811-1843) pentru cultura și istoria Franței”, în *AUA hist.*, 14 (2010), I, p. 169-178.

⁴ Idem, „Ecouri cantemiriene la Blaj (Transilvania), în *Vormărz*”, în Klaus Bochmann, Vasile Dumbravă (Hg.), *Dimitrie Cantemir: Fürst der Moldau, Gelehrter, Akteur der europäischen Kulturgeschichte*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag, 2008, p. 176-197 (Anexa *Ceva despre Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*).

manageriale ale Bisericii Greco-Catolice, criticând anumite aspecte administrativ-organizatorice ale instituției, după cum va fi atașat unor proiecte de reformare a învățământului românesc din Transilvania aceleiași perioade⁵ etc. rămân câteva din sugestiile pentru noi cercetări, pe care le obținem după lectura textelor lui Ioan Rusu, incluse de editori în secțiunea *Articole și traduceri*.

Un interes cultural și științific major ridică, la o nouă răsfoire, secvența *Corespondență* (p. 137-212), care reeditează, de fapt, peste 20 de scrisori ale lui Ioan Rusu către George Barițiu⁶. Aici putem depista o parte din problemele – de scurtă și lungă durată –, din atenția profesorului care a redactat *Icoana pământului*. Considerată de Nicolae Iorga „[...] una din cele mai frumoase scrieri geografice din toată literatura română”⁷, lucrarea face parte din literatura didactică românească, și poate fi considerată, până la un punct al demonstrației științifice, un „vector de imagine” asupra situației politice și culturale a românilor ardeleni în anii care au precedat Revoluția de la 1848-1849⁸, dar și în ceea ce privește interesul lui față de anumite zone geografice ale Europei, cum ar fi, de pildă, Franța⁹. Se impun atenției cercetătorului, din corespondența lui Ioan Rusu cu George Barițiu, câteva chestiuni asupra fazelor pregătitoare apariției manualului mai sus-citat, între care amintim: trimiterea prospectului cărții *Icoana pământului* lui George Barițiu, spre a fi publicat în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*; conținutul manualului, cu privire specială asupra geografiei și istoriei Principatelor Române; modelele folosite de profesorul din Blaj în redactarea volumului (între alții, Iosif Genilie, V. Popescu-Scriban, Franz J. Sulzer, J.B. Schütz); numărul „subscriitorilor”, adică al prenumeranților la carte, recrutați nu numai din Transilvania ori Ungaria, ci și din Țara Românească și Moldova etc.

La îndemâna considerațiilor și discuțiilor de mai sus, având la bază lectura cu creionul în mână a ediției Ioan Rusu, *Scrieri*, datorată hărniciei și pasiunii lui Ioan Chindriș și Niculinei Iacob, considerăm că ne aflăm – indiscutabil – în fața unei etape premergătoare cercetării monografice, pe care o merită cu prisosință unul dintre cei mai importanți dascăli de la școlile Blajului¹⁰, în *Vormärz*. Reprezentant de marcă al

⁵ Idem, *Propuneri de reformare a învățământului la Blaj în anii premergători revoluției de la 1848*, în *Sargetia*, XIV (1979), p. 329-342.

⁶ Cf. *George Bariț și contemporanii săi*. Corespondență primită de la Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Fekete-Negruițiu, Ioan Antonelli, Iosif Many și Ioan Rusu. Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suci, Mircea Popa și Gelu Neamțu, III, București, Minerva, 1976, p. 349-400.

⁷ „Cronică”, în *Floarea darurilor*, II (1907), 5, p. 80.

⁸ Cf. Iacob Mârza, „Politică și cultură în Transilvania, în Vormärz: cazul profesorului Ioan Rusu”, în *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Istorie și spiritualitate: Școlile greco-catolice ale Blajului – 250 de ani de credință și cultură* – Sesiunea de Comunicări Științifice, Blaj, 8-9 octombrie 2004, Blaj, Buna Vestire, 2004, p. 265, n. 45; Idem, „Politique et culture en Transylvanie dans „Vormärz”: le cas du professeur Ioan Rusu”, în *Cultură politică și politici culturale în România modernă*. Culegere de studii editată de Alexandru Zub și Adrian Cioflâncă cu ocazia celui de-al XX-lea Congres Internațional de Științe Istorice, Sydney; Iași, Editura Universității, 2005, p. 67-81.

⁹ Gheorghe Lascu, *Imaginea Franței la românii din Transilvania până în anul 1918*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000, p. 46 sq.

¹⁰ Vezi, de pildă, Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754-1848)*, Blaj, 1908, p. LXXII-LXXIII; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului. Seria lor cronologică cu date*

generației liberale (romantice) de intelectuali români din Transilvania anilor care au premer Revoluția de la 1848-1849, Ioan Rusu rămâne, înainte de toate, un cărturar emblematic pentru universul divers și profund al preocupărilor în sfera culturii, într-o perioadă de adânci prefaceri, marcată de spiritul Iluminismului târziu, *Vormărz*-ului și al Revoluției europene, elemente ale unui trinom pus în slujba națiunii române.

IACOB MĂRZA

bio-bibliografice, Blaj, 1940, p. 69; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 763; Vasile Popeangă, „Un act premergător revoluției de la 1848: apariția compendiului de geografie „Icoana pământului” de Ioan Rusu”, în *Ziridava*, XIV (1982), p. 425-435; Iacob Mârza, „Un plan tematic pentru examenul de istorie al profesorului Ioan Rusu (1842)”, în *AILACN*, XXIII (1980), p. 497-507.